

Najnovije vokalno-instrumentalno delo Vladana Radovanovića, kompozicija *Sideral*, nastala je 2012. godine i premijerno je izvedena na prvoj i do sada jedinoj autorskoj večeri posvećenoj delima ovog autora, 19. septembra 2013. godine u Sali Kolarčeve zadužbine u Beogradu.

Naziv kompozicije *Sideral*, potiče od latinskog prideva *sideralis*, *sideralus* –što znači zvezdani, odnosno od reči *sidus* – zvezda, ali je možda interesantno pogledati i značenja koje reč *sidereal* ima na engleskom jeziku. Naime, u rečniku Meriam-Webster pronalazimo arhaično značenje ove reči koja se definiše kao “emanirati od zvezda”, odnosno “isticati, proisticati, izlaziti, poticati, odavati, zračiti, izvirati” od zvezda. Zato bih želela da se na kratko osvrnem na to kako muzika Vladana Radovanovića “proističe i izvire” od zvezda.

Iako je u ovom naslovu do sada najeksplicitnije uspostavljena veza između muzike Vladana Radovanovića i zvezda, odnosno kosmosa, očaranost nepreglednim, nedokučivim, začudnim svetom univerzuma koji nas okružuje mnogo je dublje povezana sa stvaralačkom poetikom ovog autora i posebno sa njegovom muzikom.

Naime, Vladan Radovanović jedna od retkih pojava na našoj umetničkoj sceni koja je uporedo sa stvaralaštvom razvijala i izvanredno plodnu (i ako smem da dodam izrazito originalnu) teorijsku refleksiju. Tako je i u oblasti muzike, još od kraja pedesetih godina počeo da lagano uobičava ideje i koncepte koje je smatrao značajnim za definisanje njegove poetike. Ali ono što je svakako bilo i ostalo neortodoksno u njegovom pristupu, jeste pokušaj da sopstvenu poetiku opiše pomoću zvukova.

Radovanović je primetio da uprkos stilskim razlikama, postoje osobenosti ili svojstva muzike koja spajaju sasvim različite stilove. Tako on pronalazi sličnosti u tome kako na njega DELUJU Mesijanove Tri male liturgije i Bahova Troglasna invencija u f molu i ova dela, uprkos njihovim stilskim razlikama povezuje zbog načina na koji one “deluju”. Za njega, to DEJSTVO postaje centralno čvorište njegove poetike, koje se, metaforički, izražava kao najpre kao “astralni zvuk”, a kasnije jasno definiše kao “kosmičko pleme zvuka”.

Iz ove težnje da u svojim delima, u domenu zvuka, proizvede to stanje, taj osećaj koji je definisao kao „kosmički“, vodio ga je ka stvaranju sasvim specifičnih kompozicionih postupaka i bogatstva izražajne tehnike, koja se postepeno razvijala od njegovih radova sa kraja pedesetih i početka 60-tih godina prošlog veka. U mnogome ključno delo u opusu Vladana Radovanovića i ishodište brojnih postupaka koje će autor koristiti u svojim budućim radovima koji se odnose na oblast zvuka, predstavlja svakako radiofonsko ostvarenje *Sferoon*, koje je nastajalo između 1960-

64. godine. U njemu je Radovanović konačno u potpunosti primenio stilsko-kompozicioni princip hiperpolifonije, koji je počeo da razvija još 1958. godine, usložnjavanjem strukture i povećavanjem glasova počevši od dvoglasnih *Koral* iz '56, čijim *gradusom* je struktura narasla do *Devetoglas* koji je završen '59, a koji je, potom, u celosti inkorporiran u horski segment *Sferoon*-a. Dakle, iako je *Sferoon* radiofonsko delo (u smislu da njegovo "izvođenje" može biti ostvarivo jedino u tom mediju), način rada sa vokalno-instrumentalnim slogom, koji postoji i u ovom ostvarenju, postaće uzor za autorove potonje, "čisto" vokalno-instrumentalne kompozicije poput *Vokalinstre* iz 1976. godine, *Glasova zemljana* iz 2006. i konačno *Siderala* o kojem večeras govorimo.

Iako su postupci koje Radovanović koristi u ovom delu, kao i dejstvo koje želi da sa njim postigne, bili prisutni i u njegovim ranijim ostvarenjima, *Sideral* se izdvaja po prečišćenijem i svedenijem izrazu, te manjem obimu i izvođačkom aparatu. Ovo delo komponovano je za četvoroglasni mešoviti hor, gudački orkestar i klavir, što predstavlja redukciju u odnosu na *Glasove zemljana* ili *Vokalinstru*, koje su napisane za mešoviti hor i veliki orkestar. Međutim, kao delo koje pripada istom "kosmičkom plemenu zvuka" i, *Sideral* poseduje niz karakterističnih kompoziciono-tehničkih postupaka, kao i osobitu naklonost prema određenim intervalima i vrstama artikulacije.

Kompozicija, čije je trajanje oko 9 minuta, formalno sadrži tri dela, u kojima autor radi pre svega sa "strukturama"- ćelijama koje poseduju svoja obeležja i svoja dejstva, koje su prepoznatljivije i koje obezbeđuju čvrstinu makro-forme. (U ovom trenutku bi možda trebalo ukratko objasniti razliku između motiva i strukture – struktura podrazumeva ne samo melodijska, ritmička, dinamička, artikulaciona i ostala slična svojstva koja imaju i motivi, već i odnose sa drugim glasovima: struktura je izrazito polifona, i njen način gradnje, način na koji se glasovi uvode, stupanj udvajanja i sl. obezbeđuje njenu prepoznatljivost, a promene u njenom tretmanu omogućavaju da se forma dalje razvija).

Već sam početak *Siderala* otkriva srodnost sa *Sferonom* – obe kompozicije počinju unisonom – ovog puta to je ton "cis" u violinama, koji se zatim udvaja u violama i ženskim glasovima, da bi se iz tog jezgra, iz tog "pra-atoma", razvila prva "zvučna ćelija". Rigoroznim uodnošavanjem glasova mešovitog hora, gudačkog orkestar i klavira, dobija se vertikala koja u svom maksimumu ima 24 deonice i koja postaje prva uobličena struktura – osnova oko koje se organizuje muzički tok prvog segmenta kompozicije.

Analiza ovog početnog odseka kompozicija otkriva prepoznatljivi zvučni svet Vladana Radovanovića koji je obeležen snažnom predilekcijom prema određenim intervalima i akordskim strukturama. Melodijska linija u sopranskoj deonici, koja je zaokružena u okviru “klasičnog” osmotaktnog okvira i koja počinje i završava se tonom cis, sadrži svih 12 tonova (1 2 3 4 5-(4)-6 7-(3)-8 9 10 -(7 5)- 11 12 (4 5 10 2 1), koji u svom sledu obrazuju predominantno intervale: M2, M3, V2, M2, Um5, M6 i druge. I vertikala ovog segmenta takođe otkriva pažljiv odabir intervala koje autor koristi pri gradnji akorada, a koji dominiraju u njegovim delima još od Sferoona – zapaža se prevalentnost akorada koji u svojoj osnovi imaju M2, ili Pr4, a nad kojima se zatim naslojavaju M3, M2, V2, M7 i ređe Č4 i Č5.

Na ovaj način, prateći DEJSTVO koji ovi intervali izazivaju u njemu, autor iznova formira muzički rečnik čija srodnost sa ranije upotrebljenim “zvučnim vokabularom” garantuje visok nivo prepoznavanja i homogenosti, bilo da ga definišemo kao isto “pleme” zvuka, ili kao karakteristični zvučni univerzum Vladana Radovanovića.

Osim na nivou akordskih ili intervalskih struktura, u Sideralu se detektuje čitav niz postupaka uobičajenih za dela ovog autora; ranije pomenuta hiperpolifonija – odnosno polifonija polifonija, kako ju je definisao autor – odvija se ovde u mnogo svedenijem vidu nego u ostvarenjima kao što su Vokalinstra ili Sferoon, te je lakše pratiti saodnošavanje ovih samostalnih “struja”, koje čini više isprepletanih glasova, često u postupnom kretanju u malim intervalima, sekundama ili tercama. Takođe, zahvaljujući prozračnijoj fakturi, moguće je lakše dešifrovati postupak koji je Radovanović koristio i u Vokalinstri, a to je sklonost da u gudačima, pre svega u deonici viole, i ženskim glasovima poverava isti muzički material, čime je omogućeno njihovo bolje prožimanje i zvučna stopljenost.

Ipak, možda jasnije nego u bilo kom drugom ostvarenju ovog autora, na primeru Siderala može se pratiti njegov postupak stalne varijabilnosti struktura – početni materijal uvek je podvrgnut promenama koje se dešavaju u okviru parametara tonskih visina, dinamike i trajanja – iako se same strukture „prepoznaju“ i time se obezbedjuje percepcija forme. To je možda najvidljivije u drugom delu kompozicije, u kojem se polifona struktura iznova ponavlja, nalik imitaciji, ali koja zapravo nikada to nije – u pitanju su uvek drugačiji melodijski, ritmički, pa i dinamički sled, ali koji slušalac opaža kao poznatu strukturu, pre svega zbog načina uodnošavanja glasova i fakture koja obezbedjuje jedinstvo segmenta.

(PRIMER)

Završni, treći odsek kompozicije, donosi novine ne polju kako tekstualnog predložka, tako i njegovog tretmana. Nesemantički tretiran tekst (koji je Radovanović koristio u svim svojim delima sa izuzetkom Sferoona), u prva dva odseka kompozicije pretežno čine grupe samoglasnika – a-u-o-i-o-a-e, kao i dvoglasni no, ni, mo, ma, pa, da, ba, ne, ma, la, pa, vi, bi, ti pa, mi, ni i sl.. Interesantno je da čak i u rasporedu ovih slogova, postoje pravila distribucije glasova, te u trenutku kada se u vertikalni u svim glasovima (od najvišeg do najnižeg uvode slova P, T, M, N, B i D kojima se dodaju slova I i A, slog sa I je uvek iznad A, tako da su parovi Pi Pa, Ti Ta, Mi Ma, Ni Na, Bi Ba i Di Da). U završnom, trećem odseku Siderala, Radovanović prvi put uvodi samostalna slova Š, P, S, T, H, kao i „reč“ zvrl, zvižduke i glisanda. Iako sam, u razgovoru sa autorom, saznala da ovi glasovi u kompoziciji Sideral nemaju simbolička značenja kakva su imala u verbo-vizuelnoj dramaturgiji njegove *Pustoline* – gde je slovo H simbolizovalo haos prastanja, a slova Š i S oslobađanje oblikujuće energije, sklona sam da mislim kako za Radovanović čisto zvučni kvaliteti ovih glasova poseduju određeno dejstvo, koje autor koristi za postizanje pojačane dramaturgije završnog odseka.

Taj treći, odsek Siderala, znatno je kraći od prva dva, a ta namerna „nesimetrija“, odnosno nepravilnost trodela, posledica je autorove svesti o psihološkom načinu percepcije oblika. Naime, razmišljajući o prirodi trodelne forme, autor namerno skraćuje završni deo, obrazlažući ovaj postupak time što dok slušamo taj odsek, nalzimo se u sadašnjem vremenu, a kontemplacija se odnosi na prvi, koji bio duži, ali koji sad u sećanju deluje kraće, te je i samerljiviji skraćenom trajanju završnog dela. Nakon drugog dela kompozicije, u kojem klavir nije bio korišćen, sada se u njemu ponovo pojavljuju prepoznatljive zvučne ćelije, koje dodatno „zgušnjavaju“ zvuk vodeći ka završnoj kulminaciji i neočekivanom, „padajućem“ završetku.

Vreme koje je potrebno da svetlost od Sunca dođe do Zemlje je 08:20 – a kompozicija traje cca 9 min – koincidencija?

„Istraživanje i oslušivanje sopstvenog bića, svim sponama povezanog sa svetom, čini najbitnije izvorište ideja-pokretača. Bilo koji pristup umetnosti da je posredi, treba zadovoljiti naizgled protivrečne zahteve: stvarati aktuelno i individualno, s pogledom uperenim u trajno“.